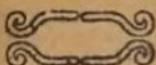

БІБЛІОТЕКА „УКР. ХЛІБОРОВА“

В. КУЦ

РУСЬКИЙ МОЙСЕЙ

ПОЕМА БРАЗИЛІЙСЬКОЇ ПУЩІ

« КОШТОМ В. КУХАРА »
ПОРТО УНІОН

БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ХЛІБОРОБА“

В. КУЦ

РУСЬКИЙ МОЙСЕЙ

ПОЕМА БРАЗИЛІЙСЬКОЇ ПУЩІ

К О Ш Т О М В. К У Х А Р А

У НІОН ДА ВІКТОРІЯ — 1925

**ДРУКАРНЯ УКРАЇНСЬК. СОЮЗУ В БРАЗИЛІЇ „ЛІДІЯ“,
УНІОН ДА ВІКТОРІЯ — ПАРАНА.**

ЗАСПІВ.

Народе мій, робучий як та мула,
Що кангаї везе з хребтом облізлим,
З того часу тебе судьба забула,
Як галапаси в душу твою влізли,
З того часу, як ти підставив спину,
Аби на неї всіли „божі слуги“,
Ніхто тебе не має за людину
Й доробок твій є крини та наруги.
Ніде тобі не здібати до пари,
Хоч би й шукав далекими світами.
В твоїй душі, неначе на базарі,
Перекупки вмостилися з ногами.
Твоя душа є ринком їх і крамом,
На ній вони збивають мілійони...
Яким вони туди залізли правом,
Ти не питаєш, — беш до них поклони!
І хто подивиться не з хорими мізками,
Як спідлилась душа твоя на ринку,
Той в роспачі заломить лиш руками,
Що допустив ти до такого вчинку,
Що мозок твій отемнів і всі річи

Немов окутали якісь тумани.
До Бога ставиш ти кілеві свічи,
А за годину спиш під плотом пяний.
Спитать тебе про ту побожність пяну,
Ти спинишся немов перед стіною,
Не скажеш, як досяг ти того стану,
Що для других є тайною дивною.
Але колиб тут мав дідів могили,
Вониб тобі напевно розказали,
Як предки для панів мов пси робили
І гідність людськую потроху забували.
Й коли той віковий ланцюг урвався,
Котрим твій дід побрязкував роками,
В його крові ще панський пес зостався,
Що скавулів і дерся за панами.
Він скавулів, і всім, що добрим буком
Його уміли „гладити“ без ліку,
Караочу лизав удачно руку
І так гадав лизати аж до віку.
Для нього не було ні часу ні простору:
Прожив літа і причвалав за море.
Приніс в цей край собачую покору
І рабським духом виповнив ці бори.
В країні цій, де іншії народи
Кують свободу власними руками,
Твій пес потяг не в сторону свободи,
А де йому запахло канчуками.
І ти зробивсь між людьми дивовидом:
Хто бив тебе, тому служив ти вірно,

Твое обличчя не горіло встидом,
Як катові ти підлягав покірно.
Отак ти жив. Новітнє покоління
Сховалось від ганьби між інші люди.
Осталось лиш засмічене насіння,
Що ще носило задих псьої буди.
Отак ти жив. Які твої ідеї?
Які вперід світили зорі ясні?
В нужді, як хроб, ти лазив „до колеї“
І там губив потроху діти власні.

Та вдарив грім над хатою твоєю,
Й потряс її в фундаменті самому.
Прокинувсь ти й шукаєш за душою
І з ринку пяну волочеш до дому.
Прокинувсь ти і лупаєш очима
І задубілі простягаєш ноги.
Потряс уже могучими плечима
Й перекупкам своїм нагнав трівоги,
Та все ж вони брудними пазурами
Тримаються тебе, пустити шкода!
Без журнеє життя ішло роками...
Коли ще знов прийде така вигода?

Та вірю я, що розпістерши крила
Й прогнавши ту смертельну втому,
Що мракою немов тебе повила,
Помчиш на зустріч ти життю новому.
І вірю я, що зникнуть галапаси,

Як ті тхори залізуть в свою нору;
Тиж пеступу огню більш не погасиш,
А гордо піднєсеш над ними вгору.
І вірю я, що ти не будеш скніти
Беабатьченком, яким тебе зробили,
Пригорнеш ті, що ще зостались, діти
І віллєш в душі їм нової сили.
І вірю я, що голос твій могучий
Роскотиться далеко в цього бору.
Почують його, де „реве ревучий“
Й до матірного ти приступиш хору.

I.

Трийцять літ проминуло, коли
Із незмірної далі
Причвалав сюди руський Мойсей
Утішати печалі.
У краю він науку лишив,
Бо мав нехіть до неї,
А в зелені ліси ці пірнув
Для одної ідеї.
А ідея була та, що він
Досконала істота
І належить йому від судьби
Невичайна робота.
Мав би він десь високо стоять
Над цілою товпою;
Їй порядки давати; бути їй
Мов самою судьбою.
Мало б слово могуче його
До землі всіх пригнути,
А він мав би стояти, як цар,
Вище всякої бути.
Його воля служить мала всім,
Як найвищі закони;
І вступитися мали б на бік
Зі шляху перепони.
Які б жертви потрібні були,
Він під ніж їх положе;

Як потрібно, сам серце протне
Во імя своє й... боже!
Кілько мук і терпіння народ
Не зазнав в перетворі,
Операцію мусить прийняти
У овечій покорі.
Бо відомож, що вся дрібнота,
То щаблі до драбини,
По котрій він у гору піде,
Як вибранець єдиний.
Трицять літ! Це не жарт перейти
Шмат такої дороги.
Кількоож треба було ворогів
Положити під ноги?!
Їх немало на зустріч ішло
І завзятих і смілих,
А до них витягать довелось
Все мечів заржавілих.
Вже ворожа правиця нераз
Аж ва горло хапала,
Та ідея велика його
Йому сил додавала.
Він побідником вийшов не раз
Зі смертельного бою
І гадав, що вже більше ніхто
Грати не буде з судьбою:
Трийцять літ її крила його
Від біди хоронили.
Він гадав, що буде вона з ним
До самої могили.
Трийцать літ! Ох, не мало йому
Пережити довелося;
Похилився стрункий колись стан,
Посивіло волося.
Та зате вже здавалось йому,

Що дійшов до Синаю;
Бачив спокій і серце його
 Тріпотіло без краю.
Повним радости зором водив
 По своїм Ханаані:
Там будучність ясніла йому
 У рожевім тумані.
Він до слави своєї сягнув
 Аж по саму вершину
І дивився згори на народ,
 Як купець на тварину:
Куди схоче тепер, поведе
 Ту товпу безсловесну,
Що і в муках „вотцеві“ пошле
 Свою лепту облесну.
Там у долі не море шумить,
 Рух протесту і бунту,
А покірна отара овець —
 Фундамент його ґрунту.
Він спокійно сказати вже міг,
 Що добився до цілі:
Ті, що пас він, були вже не більш
 Як обрубки струхлілі.
Хоч була у них гідність колись
 І якісь ідеали,
Вони все по росказу „воця“
 Як у гробі сховали.

Кілька раз задивлявся Мойсей
 На ту масу похилу,
Всякий раз почував у собі
 Незвичайну силу.
По напружених лицах водив
 Він ликуючим зором
І вважав отої послух сліпий

Він своїм архи-твором.
Забував, що були у людей
І надії й стремління,
І що він трийцять літ працював,
Щоб то вирватъ з корінням.
Уважав, що та маса була
Ніби відламок глини:
Він узяв її в руки свої
І дав вигляд людини.
І все він то зробив, сам оден,
Мов предвічний Єгова:
Глину взяв, в неї душу вдихнув,
І людина готова!
І коли та людина часом
Похвалить його в вічі,
Він приймає то радо, якби
Заслужив на ті річі.
Але що за похвали такі,
Наче кинуті з ласки?
Забуває цей народ свої
Перед ним обовязки!
Славословій він хоче таких,
Що й не снились ні кому!
А дрібна похвала, то лише
Набиває оскуму.
Хоч товпа, як листок в осени,
Перед ним у діл никне.
Але хто у їх душ глибину,
В ту таємність проникне?
Треба вбити їм цвяхом твердим,
Що він перша особа...
Що у нім зосереджена вся
Божа сила й подоба.
Він зібрал свою масу мягку,
Ту товпу стоголову

І з рахунком до неї повів
Відповідну промову:
„Преклонімо коліна ми всі
Й помолімся враз Богу,
Що безпечно нам дав перейти
Небезпечну дорогу.
Кручі, пропасті й інші страхи
Полишились за нами:
Вже на ґрунті твердім стоїмо
Ми міцними ногами.
Побороли ми труднощі всі
І добились до краю:
Я не дам, щоб закрити хто міг
Вступ до світлого раю!
Хто за мною іде, то за ним
Три залізні в брами;
Його дідькові годі дістать
І вхопить пазурами.
Бо дві брами він зможе розбити,
А вже третю не в силі;
І за третьою брамою всі
Будуть Господу милі.
Їм лишається тільки до трун
Брати гілля пальмове
І з ним просто до раю іти,
А там місце готове.
Місце те я зготовив для вас;
Ви б без мене пропали,
Вас би зжерли пекольні гріхи,
Як голодні шакали.
О, народе! май твір дорогий,
Плід надлюдської праці!
Перед мною упости б ти мав
У безмірній подяці.
Ціле ж море клектіло кругом,

Щоб тебе проковтнути,
Аби душу невинну твою
У безодню зіпхнути.
Кілько кличів летіло тобі:
„Йди до поступу з нами!“
Кілько мав між собою вовків,
Що підшились вівцями!
А фальшивих пророків було,
Що не сила й злічити:
Вони б мали, як хроби, тебе
На куски розточiti.
І ніхто на всім світі, лиш я
Твердо став на сторожі
Й три десятки років відбивав
Всі напади ворожі.
В самім ґрунті я їх розгадав
Чортівські всі затії
І даремними їм поробив
Їх наміри й надії.
І як ворог лукаво не йшов,
Як він хитро не влезив,
Мов святым омофором тебе
Я укрив від зарази.
Бо любов, яку в серці я мав,
Мав для тебе одного;
І для мене великий всесвіт
Вже не значив нічого.
Бо велика вселенна ціла
Є під Бога рукою;
Ти ж без мене в цім світі тіснім
Сам оставсь сиротою.
І я кинув веселе життя
Європейського світа,
Аби чистість твоєї душі
Берегти цілі літа.

У моїх ти словах вогняних
Відшукав свою віру
І я бачу, що ти зрозумів
Ту велику офіру:
Ти зробився сліпим і глухим
На привабливі речі
І лише мій солодкий тягар
Отяжив твої плечі.
Ти відкинув і другів своїх,
Іхній заклик лукавий;
Ти потомство в офіру приніс
Задля божої справи;
Ти у самій основі збагнув,
Які маю я сили...
І ніхто вже не звабить тебе
До самої могили.
Лжепрероків і в церкві ти бив
По моєму росказу;
І відгонив найдалі, де міг,
Еретичну заразу.
Вже від мене не вірвуть тебе
А хоч би й ланцюгами:
Ти без мене не лишишся сам,
Як дитина без мами.
Хто побачить здалека тебе,
Всяк пізнає без труду:
Мов ти носиш на лобі печать
Серед іншого люду.
А печать та то витвір моого
Великанського духа:
„Він лиш знає духовних отців,
Решту світа не слуха“.

Став Мойсей, аби трохи спочити,
А коли почав знову,

Чиєсь дивне шептіння йому
Перервало промову.

Дух:

Що за пісню чудову ти ллєш,
Як олійок рожовий!
Гнеш до публіки красні байки,
Мов мисливець про лови.
І щож ти власне такого зробив,
Про що людям торочиш?
Тим, що люд у розвою спинив
Похвалитися хочеш?
В тім, що в кручу сліпого зіпхнув,
Бачиш свою заслугу?
Що до волі шукати свій шлях
Знищив всяку потугу?
Ти радієш тому, що народ
Вмів позбавити чести
І ти можеш безкарно його
На налигачі вести?
Ти радієш, що приспана в нім
Уся гідність людини:
Як бугай не заколе тебе
За всі твої злочини?
Я вже знаю давненько тебе
І в чім твоя заслуга:
Бо не хто, лише ти нацькував,
Що повстав друг на друга.
Бо не хто, лише ти, розділив
Нашу кріпку родину:
Діти кинули рідних батьків
І пішли до загину.
Трийцять літ люд у нужді тримав,
Як теля на припоні,
Обіцяв, що заплатиш йому

На аврамовім лоні.
Ти добивсь, що на стільки нема
 В тій товпі мозгівниці,
Щоб спинила, аби не молов
 Ти подібні дурниці.

Мойсей:

Хто ти є, що незваний прийшов
 Скористати з перерви?
І чому шепотіння твое
 Мов огнем пече нерви?

Дух:

Я є той, що совою вночі
 Викликає на вежі;
А прийшов я послухать, чи є
 І для підлости межі.
Але бачу, що тип підляків
 Ще не знаний доволі:
Ти для мене новий, — певно був
 В рафінованій школі.
Бо поставить себе за творця
 І хвалитись без краю,
Що то ти створив, а не Бог, —
 Я це перше стрічаю!
Та ж сам Бог, що весь світ створив,
 Не хвалив себе в очі:
Створив і вступився на бік —
 Нехай хвалить, хто хоче.
Досконалість його власний твір
 Хвалити буде во віки.
Себе ж хвалять лише підляки
 Та духовні каліки.
Ти, гадаю я, приказку чув,
 Яку нарід наш має;

Хто внутрі є, як бочка, пустий,
Язиком намагає!

Мойсей:

Ти моралі навчати прийшов?!

Рибка! гей, на підмогу!

Давай шнура! на віз, в Понтагрос!

І лупцюй всю дорогу!

А як хто боронити б хотів,

Чи свої чи незнані,

Ти скажи, що людину везеш

В божевільному стані.

Дух:

Ха! ха! ха! Мартиновича час
Пригадав ти, небоже!

То минулось, і Рибка тобі
Ані-ні не поможе!

Та й на старість пораджу тобі:
Ти сліди за собою

І до всіх ворогів уживай
Не однакову зброю.

А то всім, хто з'явиться, кричиш,
Що вони варяти...

Та за крик той лиш можуть тебе
В манікомій запхати!

Ось ти Рибку гукаєш, аби
Мене взяти на фіру

І в дорозі мені приложить
Мартиновича міру.

Я ту міру зазнав на землі —
Поновлять її годі;

Та й нічого не змінить вона
В нашім біdnім народі.

Божевільним між людьми я був—

Це був плід твого твору —
Я вступився, щоб ти на землі
 Мав ще більше простору.
Але другом народу я був
 І лишивсь такий самий
І свою літаю тепер
 Над оцими ліеами...
І я в тайни глибокі проник,
 Що творяться між людом,
І ти скоро зустрінешся сам
 З несподіваним чудом.
А те чудо тобі відібе
 Трохи глупої пихи,
Так, що зробишся зразу малим
 І невидимо тихим.

Мойсей :

Ти лякаєш мене? Ая-яй!
 Я вже бита ворона.
Бачиш там ціле море голов?
 То моя оборона.
Я рукою махну і досить:
 Зараз буде по тобі. .
Одно слово й живенським тебе
 Закопають у гробі.
Памятай, що для дурнів отих
 Я е старший над Богом,
І хто впоперек стане мені,
 Буде скараний строго.

Дух :

Що то значить зазнатися раз —
 Можна розум згубити;
Я хотів би побачити, як
 Можна духа убити.

Ну, махай же рукою та клич
Головате те море:
Хай побачу, коли в боротьбі
Тіло духа поборе!

Мойсей:

Я забув, що ти дух і мара
І не станеш до бою;
А я тільки свій час дорогий
Дарма трачу з тобою.

Дух:

Ні, не дарма: я вістку приніс —
Дуже гарна та вістка!
І застрягне у горлі тобі,
Наче вовкові кістка:
Ось допіру на мене ти звав
Стоголовую масу:
Ти хотів мене в гроб положить,
Та спинився завчасу.
Та я мушу сказать, що всього
Не зачиниш у гробі,
Як ти можеш судити тепер
По моїй хоч особі.
А таких нас багато тут є,
Котрих, вовче неситий,
Було змушено кинути світ
І піти в землю гнити.
Та любов наша вічна до тих,
Котрих ми полишили,
Перейшла твій рахунок, а нас
Підвела і з могили.
І ми робим дорогу свою
І широку й далеку
Та її розсівам, як дощ,

Ішо злагіднює спеку.
Ми і в день і в ночі стоїмо
На почесній сторожі
І твої богомерзкі діла
Вже не пройдуть за божі.
Коли в день ти стежиш, як шпіон,
Над пробудженням духа,
Втиху ніч твою знищимо їдь,
Бо тих маєм, хто слуха.
Дух до духа промовить, як брат,
Чи то в сні, чи на яві...
І твоєї пітьми вже нема:
Ми живем на заграві.
Трийцять літ ти свій панцир латав
На кошт жертві й офіри.
А попробуй та ним заслонись:
Та ж на нім самі діри!
Розточили ми панцир брехонь,
І, кріз діри, облуду
Стало видно потроху очам
І незрячого люду.
Розкотилася по борах луна —
То предвістник свободи,
То на простір з гранітових скель
Вириваються води.

Мойсей :

Не злякаєш: я води в своє
Напростую корито
І так житиму й далі, як жив:
Бучно, пяно і сито.
Та я дякую за відкриття:
Ішо твориться в народі,
Я не знав, бо все годі ж мені
Десь копатись на споді.

Та коли справді рух такий є,
 То в й ліки для нього:
І щоб зло перетяти, вжию
 Я знаряддя святого:
Мої вірні невісти мені
 Все роскажуть до вуха,
І я певен, що скоро зловлю
 Того буйного духа.
Бо той дух, що літає вночі,
 Може сміло літати:
Коли духи ночами прийдуть,
 З ними годі вже спати!
Та коли покрутив я карків
 У минулім немало,
То гадаю, іду чим буде
 Те, що пройшлим бувало.

Дух:

Бачу я, що з тобою мені
 Неможлива розмова,
Бо на всякі резони мої
 Є розвязка готова:
Тому карк зараз скрутиш тому
 Враз заідеш по лобі,
А мене то збирався живим
 Закопати у гробі.
Видно факти для тебе то в
 Якісь річі незнані.
Ти в фантазії бродиш своїй
 Як дитина в тумані.
А коли, тії факти тобі
 Аж дійдуть до порога
То тоді очевидно вину
 Ти всю звалиш на Бога,

Мойсей:

Після духів ти маєш іще
Інші громи та бурі...
Факти? Хочу бачити, як
Виглядають в натурі.
Може й справді злякаюся їх
Та візьмусь до направи:
І аскетом зроблюсь і зречусь
Своїх грошей і слави!..

Дух:

Не приходило й разу тобі
До чола розуміння:
Як властиво вявляєш собі
Молоде покоління?
Чи воно за тобою іде,
Як коза до базару?
Чи часами до нього ти звеш
І небесну кару?
По балаканню з ним, чи тебе
Не чіпалась розпуга?
Не хотілось тобі сто разів
Ухопитись за бука?
Чи не бачив, як в церкву ішли,
Як на диво-потіху,
Де казання вогненні твої
Піддавали їм сміху?
Не мені, а собі положи,
Як на чистій долоні:
Чи ти молодь ту маєш іще
У своєму загоні?
Це в факти, котрі ти хиба
Заперечити схочеш?
То скажу, що полууда тяжка
Залягла твої очі!

Мойсей:

Будь ти проклят із фактом таким!
 То є пугар отрути,
Котрий в цілій істоті моїй
 День і ніч можу чути!
Як би божую силу я мав,
 Я б покликав всі кари,
Щоби знищили гниль молоду,
 Їдь моєї отари...
Та я маю ще ліки на них,
 Ще зігну їх у руру,
Ще заставлю поклони гатить
 Ту бучну мацапуру!
Та скажи, хто ти є, що як пень,
 Став мені на заваді?
І як зміг ти всі язви гнилі
 Віднайти в моїм стаді?

Дух:

Ха-ха-ха! Не аби-яка честь:
 Мою скромну особу
Хочеш знати, як звалась раніш,
 Ніж полізла до гробу?
Я скажу, як я звавсь на землі,
 Алеж мушу й сказати,
Що то дарма: не можна мене
 Кріпким шнуром звязати.
На землі я був Сидір Федюк —
 „Батяр“, „лотер“, „драбуга“,
З ласки твої ще й „варятом“ був.
 (Це вже extra-заслуга!)
Але тут я зробивсь вістуном...
 Ось тобі приніс вісти.
Лиш не знаю, чи зможеш тепер

Де спокійно присісти.
Будь здоров! Чувш, води шумлять?
 То остання запора;
Вже тріщить. Он зорів вже день,
 Розвівається змора.
Стоголовеє море твое
 Верне зір до заграви.
Трийцять літ твоїх марно пішло
 Не відстояв ти справи!..

Тихі тіні лягли на землі,
 Млісно дихали бори
Та неначе в екстазі німім
 В небо пнулись піньори.
В діл схилився могучий імбуй,
 Перегнутий роками,
І обвився ліянами весь,
 Як целебс коханками.
З борів мрака на чисте повзла,
 Млава, мертвa, тягуча,
Що душила довкола життя,
 Як камінная круча.
Дивна втома роскішну траву
 По землі розстелила,
І пригнула всі віття дерев
 Непорушність безсила.
Щось невидиме, але страшне
 Тягарем налягало,
Груди тисло, неначе було
 Всюди воздуху мало.
Тіло гнулося, ніби йому
 Хтось забрав усі кости...
І нараз... обізвався цвіркун
 Серед ліні і мlosti.

Сюр-сюр-сюр! — голос жвавий, різкий,
Діловий безперечно,
Що на всю гнилу неміч дививсь
І заўзято й негречно,
Сюр-сюр-сюр! — і другі цвіркуни
Обізвались юрбою,
Мов скликались в лісу козаки,
Вже готові до бою.
Подивилась в діл сабія
На ту жваву розмову
І перервану пісню свою
Полила бором знову.
Мрака злякана зникла в лісу,
Потягна прохолода;
Легким гомоном зрушена, вся
Оживала природа.
Продирались лучі золоті
Кріз вершини зелені,
Мов привітне „добранич“ своїм
Любим дітям від нені.
Неня ж тихо ішла на спокій
За шпичастій гори
І усмішка остання її
Золотила піньори.

А Мойсей, як стояв, так застиг,
Мертвим сумом повитий,
Перший раз він гіркої хліснув
Від життя оковити.
Знав той дух підіймити йому
У душі цілу бучу,
Зачепити умисне гнилу
Рану, давню, пекучу.
І сумнів, наче гадъ, побігав

Ідовите јало:
Чи він так своє діло робив,
Як робити пристало?
Він душив всяку волю, душив,
Затикав всякі шпари...
А чи справді він тим всіх стягнув
До своєї отари?
Чи той гніт не родив протигніт,
Як буває в природі?
І чи дух не прийшов возвістить,
Що так далі вже годі?
Он природа сильніша, ніж він,
Налягла все горою,
А якийсь там дрантивий цвіркун
Її кличе до бою!
А за ним революція враз
Покотилася між віттям,
А природа всім волю дає
Розбушованим дітям.
Нині гніт, завтра воля і так
В безконечній тій зміні
Із завзятості родиться лінь
То знов сила із ліні.
Там є свій і приплів і відлив,
Свої вічні закони,
І щасливий, хто може ті всі
Обійти перепони.
На старечім Мойсея чолі
Густо зкупчилися хмари:
Не зумів він усіх притягнуть
До своєї отари!
Занедбав він природи закон,
І приходить розплата:
Захиталась в основі своїй
Довго ставлена хата.

І він мав своїх цвіркунів,
Що далися вже чути;
Віч-на-віч повставали не раз
Яvnі признаки бути.
Він шукає коріння всіх бід
І найти їх не може,
А нудьга, мов залізо іржа,
Все ество його гложе.
Де взялися оті цвіркуни?
Як цвірчати посміли?
І чому вони в нього в душі
Наче цвяхом засіли?
Чи не він їх хрестив і мастив,
Сподіваючись чести,
Що до нього і душі і гріш
Все життя будуть нести?
Чи не він опікуном їх був,
Невмолимим і строгим,
Що їх дідьком і пеклом лякає,
Як но стали на ноги?
Чи не він їх учив, що сам Бог
У одній з ним особі,
Що він завше є паном їх душ
Чи тепер чи по гробі?
Чи не він цілі довги роки
Тут затратив для того,
Щоби тайні куточки сердець
Відкривались для нього?
Чи не він їх учив, що на них
Прийдуть кари суворі,
Як не будуть ходить перед ним
У безмірній покорі?
Бачив їхнє дитяче життя,
Як на власній долоні:
Ta ж він завше їх душі тримав,

Як телят на припоні.
І чим більше росли, більше ріс
Дух покірності вялий:
Хто наставив лиш руку, тому
Без надуми лизали.
Та покірність в їх душах жила,
Мов гниючая рана.
І не раз чорний негер їм був
За могучого пана.
Він їх бив і знущавсь, але так,
Воно малося бути,
Бо отець так кавали: „Життя
То є келих отрути.
Випивай келих мовчки до дна,
То нічого не шкодить:
Бо за муки далеко десь там
Хтось тебе нагородить“.
Вони мовчки той келих пили,
По святому приказу;
І здавалось — різкі голоси
Не повстануть ні разу.
Сукроватиця пяна батьків
Протікала в їх крові
І здавалось до бунту у них
Не пробудить любови.
А Мойсей, як дивився на них,
То мов ріс усе в гору,
Що і церква і гнилість батьків
Дають добру підпору.
„Хай пробудуть“ — нераз шепотів —
Ту негерську опіку,
Як повернуть, то будуть мені
Підлягати до віку.
Я покору у церкві вливаю
У їх душі словами,

А на турмах їм негер прибє
Бутній дух канчуками.
Тая спілка нараз їм усім
Відбере всякі сили,
І мене на руках понесуть,
Як батьки їх носили.*)
Хай же змалку на турми ідуть
До негерської „школи“.
Я ж яобдаю, щоб злидні їх хат
Не пустились ніколи.
Я на боже з батьків потягну,
На церкви та палати;
Темнота і останній свій лах
Принесе мені з хати.
Потім будуть кричать до синів,
Щоб давали підмогу
І так справа леген'яко піде
В круговую дорогу:
Те, що син на підмогу пришле,
Батько видасть на боже:
І ніколи чи батько чи син
З злиднів вийти не зможе.
Проти бунтів же злидні були
Й завше в запорука...
Темнота ж не пізнає, що в тім
Моя сила і штука!“
І нараз, наче з ясних небес
Грім ударивсь до вуха, —
Він у себе ознаки почув
Бунтівничого духа.
Як раз ті, котрих вислав у світ,
Щоб убити сваволю,
Повернулись відмінні домів,

*) Від Порту до Аг. Кандідо.

Несучи в дусі волю.
Що і церква і слуги її
Ім не божая справа;
А в місце, де много дівчат,
Де цікава забава...
Вони в церкву на службу не йшли,
А під нею стояли
І дівкам, що до церкви ішли,
Жарти в слід посылали.
І Мойсей ідучи коло них,
Не раз чув собі в плечі,
Як котилися кпини за ним
І нескромні речі.
»Olhe Pedro, казав там оден,
Você burro não seja,
Pois batina te veio chamar
Para santa igreja.
Você vá, ajoelha ahi,
Faz' feição de macaco
E, humilde, vá tedo cheirar
Seu suôr do sovaco!
Caladinho confesse ahi:
O terrível peccado:
Quantas vezes sem padres você
Tinha sido casado!«
»Cala bocca! — другий обізвавсь:
Vá você se deseja;
Eu vim cá só as saias caçar
E não santa igreja;
Para mim este santo baguá
E' papai só dos burros,
Que sem elle não podem andar
Neste mundo seguros.
Elle quer sempre medo prégar
A meu proprio custo;..

Idiotas que vá assustar:
 Eu já vi muito susto.
Eu já vi o inferno alli
 Na Estrada de ferro,
Onde gente morria em não
 Sob pesado aterro.
Quanta gente e vi afogar
 Altas pontes fazendo
E ninguem poude-os acudir,
 Só de longe, tremendo.
Nos deixavamos pobres lá ir
 Como pasto de peixe.
E agora me não asustar
 Vâs palavras? Me deixel..
Eu não vou delle mais precisar:
 Voltarei á Estrada.
Se quizer, vá pagar, confessar.
 Eu não pago-lhe nada!«
Оттакий Моїсєві дух
 Неприємний повіяв,
Вийшло так, що він сам виридав,
 Що для себе насіяв.
Він у вліднях їх цупко держав,
 Щоб до негрів нагнати,
Та з думками новими вони
 Повернулись до хаті.
Але в нього надія в душі
 Іще ярко горіла:
Він так молоді легко не дастъ
 Провалить свого діла.
І не раз він вернутись хотів,
 Та сказати їм в очі,
Що розмова та кпини ті їх
 Белькотіння діточі:
Що вони ще не знають життя

І шумлять наче води.
Але прийде свій час і до них
Скаже голос природи:
Вона їм подарунок подасть,
Якусь дивну втому,
І захочеться кожному з них
Теплоти свого дому.
„Ви буяєте! — він шепотів:
Та я знов то зарані,
І тому я відводив від вас
Усі впливи погані.
Я на те вас до негрів післав,
Щоб були підяремні,
Щоб у праці отемніли ви
І по вік були темні.
Тому школи я нищив усе,
Кілько малося сили,
Бо зі школою скоро б мене,
Як кота ви здушили.
Бо зі школою тайни життя
І для вас були знані,
І ви вийшли до світла, вперед,
Яб лишився в тумані.
А тепер досвід цілих століть
В кулаці я тримаю;
Ваші душі, то струни, і я
Як захочу, заграю.
І заставлю вас так танцювати,
Як цілими віками
Танцювали пани, і графи
І князі перед нами.
Знайте ж добре ви всі, що поки
Я держу під пахою
Матерів ваших, ваших сестер,
Я ще стану до бою!

Ти сьогодня бокуєш мене,
 Та я вмію пождати,
І я знаю, що прийдеш колись
 Ти на заповідь дати.
А тоді безроздільно ти мій,
 Ти, великий герою,
І забудеш у роті язик,
 Як школляр перед мною!!
На колінах від самих дверей
 Приповзеш до амбони
І покірно мені аж до стіп
 Будеш бити поклони.
І полізеш мені під паху
 І понюхаєш поту,
Ще й гарненько заплатиш мені
 За ту чесну роботу.
І я витягну з тебе гріхи
 Усі дійсні й можливі
І ти станеш поряднім ослом
 На моїй добрій ниві.
Будеш нести, як інчі, ярмо
 Від світання до ночі
І лише пригадаєш, як сон,
 Мрії ті парубочі.
Уся бута, вся воля твоя
 Розплівється, як мрака
І не гавкне паршива по ній
 Зпід ворітні собака.
Бо я в жмені тримаю гачок
 Ту спідницю жіночу,
І на неї вас всіх половлю,
 Кого тільки захочу.
А як тільки ти зловившся раз
 Та появляється діти.
Ха-ха-ха! де дінеться огонь?!
 Будеш тільки чадіти!"

Так казав Моїсей, та в душі
Ворушилась гадюка,
Що сказати, то ще не біда,
Але виконать штука.
Він не має запертих границь,
Його люд не фортеця;
І без відома власти його
Обмін мислі ведеться.
Воля духа серцям молодим
Є найбільша принада.
І поволі зникають вони
З одурілого стада.
Між чужими живуть без страху,
Невалежно і сміло,
Не поклоняться більш аж до стіп,
Як йому то кортіло.
Та й багато їх зникло зовсім,
Не гадають вертати,
А свободно й без журно живуть
Без його „благодаті“.
А коли і вертався котрий,
То лиш другим спокуса,
Бо для нього нічого сам Бог.
Не то слуги Ісуса.
Правду дух отой віщий казав:
Він тут стратив підставу;
Без жалю покоління нове
Завалить його справу.
Його міць, то ота старина,
Що ще з панського двору
Заховала до бука любов
І гнилу покору.
Старина його кріпкий Синай,
Його слава і сила,

Що за нього і власних дітей
На болото б змісила.
Але молодь, отой Ханаан,
Що в будучність прямує,
Своїм шляхом іде, і його
Слова більше не чує.
Буде йти все вперед і вперед
Кріз побіджені бурі;
За Мойсеем не буде іти,
Як телятко на шнурі.
Вже не буде тягнуть, як батьки
Істновання ілотів:
Зміє рабське тавро із чола
Без дальніших клопотів.
Зникне з крові із бігом років
Все насліддя собаче;
І хиба одинокий Мойсей
За добром тим заплаче.
Йошуа появиться і всіх
Поведе за собою
Із рабів встане рід козаків
І пірветься до бою!...

II.

Опускалося сонце за бір,
Десь у безвість глибоко,
І журливо дивилось на світ
Огняне його око.
Гори тихо дрімали у млі
Наче сумом повиті,
А до них ціле море дерев
Десь губилось в блакиті.
Попід гори стелився туман,
Нерішучий і кволий,
Що в безладді то раз відкривав,

То скривав видноколи.
Поховала природа свої
І принади і шати;
Уесь світ посірів і примерк,
Мов збирався вмирати.
Бідний русин у тілі своїм
Відчував тяжку втому
Та, поклавши свій фойс на плече,
Поволікся до дому.
Заблищали веселі огні
Скрізь по кухнях злиденних,
А в них тішився люд, що засне
По клопотах буденних.
А як сонце сховалось зовсім
За високі піньори,
То здавалось, що близче прийшли
До хатів темні гори.
Мрака виповзла з лісу і всі
Облягли сірі буди.
А там люди повилися сном,
Вбогі, змучені люди!
Все життя мов під воду пішло,
Враз замерли всі звуки,
Виринав лише лилик з пітьми
Й чувся шелест гадюки.
А в той час устав руський Мойсей,
Наш отець Шкіролупа,
Й заходив по покою своїм,
Як стокілева ступа.
Шість годин він спокійно проспав
По роскішнім обіді,
А проснувшись, мов роздрочена гадъ,
Повен лютої їді.
Бо приснився йому „Хлібороб“,
Твір Карманського впертий,

Котрий мав пару тисяч разів,
Не родившись, умерти.
Він прийшов і глумивсь до очей:
„Я не хочу вмирати.
Навпаки: буду жити й піду
До кождіської хати.
Так, як сонця тепло, розіллюсь
Через гори й яруги,
І незрячим братам роскажу
Про всі кривди й наруги.
В яснім світлі минулі літа
Положу через люди,
І побожній вчинки твої
Хай історія судить.
Ти боявсь того суду й мені
Клав каміння під ноги;
Але бачиш, мене ти не збив
Із твердої дороги.
Ті що міць мені й твердість дали,
То цвіт нації й сила.
Ти ж не бачив ніколи, аби
Глупота побідила.
Отой цвіт весь за мною піде
До грядучої долі,
Тобі ж лишаться но підляки
Та всі розумом кволі.
Ті, хто має ще гідність людей,
Залишать тебе перші,
Ти зостанешся в кругу дурних,
Наче риба у верші:
Буде видно багато дірок,
Але вилізти годі;
І задушить тебе власний смрід,
Що зібрав ти на споді”.
Так глумливо сказав „Хлібобріб“

І десь зник у тумані,
Налякавши святого вітця,
 Що був спавби й до раня.
А тепер він устав і товчесь
 По широкім покою,
Мов за гратали зловлений звір,
 Що не знайде спокою.
Та й кому тепер спокій прийде
 У таку страшну пору?
І кому „Хлібороб“ навісний
 Не розібє гумору?
Чи то хутко так мало прийти
 Те, що дух напророчив,
Що зневагу так сміло йому
 Можуть кидати в очі?
Чи то інчі робили своє,
 А йому неможливо,
Щоб спокійно зібрати він міг
 Довго плекане жниво?
Чому ж інчі могли тисячі
 Собі здерти із хлопів
І спокійно з дівчатами їх
 Прогуляти в Європі,
А над ним то недоля якась
 Ось повісила хмару?
І не стільки гріхів тих було,
 А вже лагодять кару!
„Протестуючим кара така
 Додасть певної віри,
Що вони зможуть знищити геть
 Всі побожні наміри“.
І у кого ратунку питатъ?
 Хто дастъ певну пораду,
Як далося б йому відвести
 Мрій широких загладу?

Довго в мріях блудив наш Мойсей,
Аж наблизивсь до столу
Ї зміж святих образків він узяв
Пресвятої Лойолу.
І припавши до нього лицем,
Як до рідної мами,
Віць ридав і молився йому
Отакими словами:
„О, великий учителю мій!
Надійшла зла година:
Поратуй, прийди, учня свого
І духовного сина!
Облягли мене хмари кругом,
Стало темно довкола,
І трівога, як терен густий,
Мою душу сколола.
Меч Дамоклів повис над карком
І почав чипиляти;
Буде нерви мої день за днем
Поволеньки мотати.
Не впаде, голови не зітне,
Буде рівать поволі...
А чи я в тебе не заслужив
Собі крашої долі?
Трицять літ я прapor твій тримав
Над товбою високо;
Не здрігнула моя з ним рука
І не зрадило око.
Я фундамент твій мудрий поклав
До моєї роботи:
Дбав, аби люд покірний все був,
Як робучій скоти.
Аби гадка освітня буйна,
В мозок їм пе заплила,
Завше дбав я, щоб в їх головах

Було повно кадила.
А при тім, я клепав, що воши
— Русини безгрунтові.
Що чи нині, чи завтра, але
На загладу готові.
Що у ріднім краї відцуравсь
Батько власного сина,
Бо синам не смакує вже Русь,
А якась Україна.
І що Русь закінчиться ось тут!..
Далі щось гей би круча.
Вони в кручу ту конче впадуть,
А там смерть неминуча.
І єдина потіха для них
— Це молитись до Риму,
Що їх любить і ласку свою
Завше шле невидиму.
Як помруть вони, ласка їх та
Відшукася і в кручі
І негайно у рай занесе
Їхні праведні душі.
Так клепав я роками й з під ніг
Виридав Україну,
Що могла всю роботу мою
Привести до загину.
І хоч часом були молодці,
Що боролись завзято,
Та я вперто до вуха шептав,
Що нам Рим тільки тато.
Як вода, що каміння довбе
І в скалі робить діри,
Так клепання мое довело,
Що вдалися наміри:
Поволеньки затихли вони
Ті борби й нарікання,

Як часом затихає в лісі
Передсмертне зітхання.
Як би бачив ти, вчителю мій,
Мого труду наслідки,
Як до мене горнулися всі,
Мов до матері дітки;
Як я серце цілої товпи
У своїй тримав жмені;
Як із серцем для мене були
Відтворились кишені.
Срібло й золото враз польилось
До калитки моєї
І до серць промовляло людських
Понад всякі ідеї!
Я глибоко пізнав на собі,
Що калитка, то сила:
Людські голови, наче ляльки,
Підіймала й хилила!
Відчинялися двері мені,
Куди йти лиш кортіло;
За марницию купити я міг
І найкраще тіло!
А додатъ, що особа моя
Ніби боже щось мала,
То не кожного царика властъ
До моеї сягала!
Рай, пресвітлий рай тут на землі
Смакував я в ті пори,
Долі дякуючи, що мене
Завела в оці бори!..
Ах, чому я із чаші життя
Не міг вічно тягнути?
На що треба в найкраще вино
Додавати отрути?
Коли виранцем долі я був,

Чому не був ним до краю?
Чом турботи до мене зайшли
Й до пресвітлого раю?
Спершу молодь мене відреклась
Із вітцівської хати
Та пірнула між люди чужі
Свого щастя шукати.
Але я себе тим потішав,
Що то вівці паршиві,
І чим далі від стада будуть,
То тим менше шкідливі,
Але далі, все небо мое
Затягнули тумани:
Поміж стадом покірним моїм
Появились датани.
То із краю учена сюди
Причвалала голота,
Котру гнала з голодних кутів
До наживи охота.
Вона ніби ішла працювати
Для добра моого люду,
Та я бачив, що вносить вона
Непоправну облуду:
Скрізь піднялися тверді голоси,
Що їм треба освіти:
Як батьки, воши мусять гуртом
Ратувати, свої діти.
Що коли їхні діти отак
І залишаться темні,
То по вік у неволі будуть,
Як воли під'яремні.
Хто в товпу твердолобу подав
Оtake розуміння?
То датанів проклятих було
Ідовите настиня!

Вони вносили мислі нові
 В мою сонну громаду,
А до того смертельний удар
 Підготовили ззаду:
Вони кинули клич про новий
 Рідний край — Україну...
Я побачив, що битися мус,
 Бо надармо загину!
Коли я на отруту таку
 Не подам антидота,
Піде прахом мозольна моя
 Довголітня робота.
Я з бабів батальон сформував
 І поставив на варті,
(Бо я знов: як повстане борба,
 То буде не до жартів).
Це звичайні дівчата були
 З Галяційської Русі,
Котрим я габіти й каптури
 Постаратися мусів.
Та як русин побачив той стрій,
 То припав аж до долу
І в покорі дурній цілавав
 Того габіту полу.
Звалось військо те чином сестер
 (Мені ніби до пари)
І я ним, де потрібно, латав
 Небезпечній шпари.
Де потрібно було лікаря,
 Ту учену заразу,
Я матечкам дімок будував
 І все лагодив зразу.
І хоч знались на ліках вони,
 Як на звіздах вовчисько,
Та за те удавали, що Бог

Коло них ходить близько.
А для русина важне не те,
 Що в чолі вони мали:
Все лічив чудотворний дашок,
 Що ним лоб прикривали!
Де потрібні були вчителі
 (Знов учена отруя!),
Щоб датани не лізли туди,
 Садовив там „сестру“ я.
Її в церкві, з амбони мастив,
 Як посланницю божу,
І що дітей нам спасе й відженс
 Від нас силу ворожу.
І хоч часом такая „сестра“
 Ледве вміла читати;
Але „русський“, „по руську“ та „Русь“
 Могло сміло лунати.
Уступились датани на бік,
 Між чужими десь сіли;
Лише вперті трималися з них,
 Та й ті голод терпіли.
А „сестриці“ росли та мені
 Помагали завзято;
Хоч науки не знали й самі, —
 Дали шуму багато.
Я де міг, там той шум розвівав
 Голосною луною,
І ще раз я сказатъ собі міг,
 Що побіда за мною!
Так ішов я утерпим шляхом,
 Не бажаючи зміни,
Сподівавсь, що датани мені
 Не внесуть України.
Хоч часом посылали вони
 Якісь здушені звуки,

Що ляшок нищить рідний наш край,
Терпить люд тяжкі муки.
Але стадо мое ворушилося так,
Як та муха у мазі!
Та ж я трийцять літ тут працював,
Щоб порвати всякі звязі!
І добився: тутишній народ
З тим не мав що до діла:
Там терпів український мужик,
А тут Русь гомоніла!
Тая Русь, що буде церкви
Та в собачій покорі
Заглядає, чи є в мене гріш
І чи повно в коморі.
(Тая Русь, що сьогодні вогнем
Запалає бев тями,
Що за справу свою ось піде
В лютий бій з ворогами!
Але завтра вогню не шукай —
Тільки смороду досить...
Наша ж Русь своє давнє ярмо
Не страхуючись носить).
Я добився, що русин цілком
Віддававсь моїй волі, —
Що мені він, як батькові ніс
Свої радощі й болі.
І я долю його затиснув
У тверду свою жменю
Й на громадськім великім вогні
Собі смажив печенью.
Та і справді; на віщо тоді
Я Європу покинув?
Лиш на те, щоб в цих борах густих
Будувати Україну?
Щоб за неї де міг підіймав

Я гучне голосіння?
Навпаки: я де міг, розсівав
 Їй противне насіння...
Я своє особисте „я“
 Ставляв скрізь, як підставу,
І для нього, де міг, здобував
 І повагу і славу.
Я безсмертя для себе жадав,
 Як жадаю і нині;
Не кивнув я і пальцем, аби
 Зробить честь Україні.
І я мусів спішити, поки
 Не вернулися датани;
Поки давній в стаді моїм
 Не роз'ятрились рани.
І я вибрав той час, що здалось,
 Я стояв, як на скелі,
Що мені вже припали до стіп
 Всі русинські оселі;
Що до мене молитись будуть,
 Як жиди до Синаю...
І я став їх потроху навчать,
 Яку силу я маю.
Я повчав (переважно бабів)
 Шепчучи їм до вуха,
Що четверте я є божество,
 Ніби син Бога-духа.
Що в мені вооплотився Бог- дух,
 Творець світа єдиний,
Аби міг його волю святу
 Я чинити іцо-днини.
Я Христа вже тримав в кулаці,
 А за церквою Бога.
І здавалось стелилась мені
 До безсмертя дорога.

Але те божевілля, що всю
Рострощило Європу,
Найшло й нас і мені налило
За сорочку окрону:
Хтось згадав у Європі, що й нам
Україна є мати,
І що нас, як заблудших овець,
Треба в лісі шукати.
І коли ми не стратили ще
Свого рідного духу,
Аби ми причинились гуртом
До визвольного руху.
Ще й прислали сюди післанця
З щирим листом до мене,
Аби я загрівати поміг
Серце люду студене.
І я став, як осел є тягарем,
Що заліз у баюру
Та й не знає, чи вилізе ще
Чи там лишить і шкуру.
Трийцять літ я морозив серця,
А тут маєш роботу:
Розморозити їх і загріть
До позички охоту!
Та хочби ще прислали були
На той збір дипльомата.
А то взявся учений поет
Ту позичку збирати.
Зрозумів я, чому з малих літ
Ненавидів науку
І в куток всяку книжку жбурляв,
Що попалась під руку.
Я не даром учених гонив,
Як заразу шкідливу;
Ніби знов, що поорять мою

Непорочную ниву.
Я недаром матечок завів
І латав нами діри:
Прочував, що учена та їдь
Не міне мою шкіру!
Лиш не знаю, за гріх за який
Мені Бог післав кару...
Що затьмив мені розум, і я
Пустив вовка в кошару.
Трийцять літ всі оселі були,
Як заклята діброва;
Та ж ніколи ніхто не чував
Там свободного слова,
Трийцять літ я учив, щоб ішли
На мої тільки збори;
Що моїми устами сам Бог,
Пан предвічний говорить.
І я... я власноручно пустив
Їдовиту гадюку,
Щоб незрячим до хат понесла
Трічі кляту науку.
По кольоніях скрізь розлилась
Та гадючая слина,
З нею разом, приглушенна, враз
Ожила Україна.
Те, чого я смертельно боявсь
Ще від літ молодчих,
Несподівано впало мені
На вже згорблени плеці.
Всюди наче Великденъ настав:
Одні одних питали:
„Невже ми трийцять літ у лісах,
„Як у гробі проспали?!”
„Воскресенів волі прийшло,
„Веселяться народи;

„А ми цвіллю покриті з верхом,
„Як гнилії колоди!
„Уставаймо! нас кличуть брати,
„Наша мати конаб;
„Борог лютий її день за день
„На хресті розпинає.
„Принесім на ратунок її,
„Кільки дасть сила наша,
„Бо для неї давно вже терпінь
„Переповнилась чаша!“
А поєт день і ніч розливав
Безконечні промови;
Люди йшли, люде слухали їх
І ревли, як корови.
Ніби десь в глибині запекли
Пятьсотлітній рани;
Пригадались катів канчуки,
Забряжчали кайдани.
Вся наруга минулих століть
Пронеслась перед ними:
Наче тих сліпаків оповив
Який дух невидимий.
І той дух серця їхні стискав
До пекучого болю;
І з них кожен глибоко збагнув
І сучасну неволю.
По поритих обличчях текли
Сльози щирі, болючі
І будили бажання нові
Невимовно жагучі.
Із осель утворилась одна
Нероздільна родина, —
Всім сіяла, як сонце зміж хмар,
Мати їх — Україна!
Кожним первом дрожали: вони

За свого краю муки
І в роспучливім гніві тверді
Затискалися руки
І поет сам ридав у душі
Як розбиті крижалі,
З краю рідного він переніс
Гори болю й печалі.
Тихі радощі він загубив
В поздинку з судьбою
Того люду, котрого він звав
До смертельного бою.
Він свій біль і свій сум перелив
В щирі душу народу,
Що глибоко і страту відчув
І борбу за свободу.
Тільки я не ридав, я оден,
І не бачив причини:
Що обходить могла мене тут
Слава й честь України?!
Я стояв і тримтів, аби Русь
Не звернула з дороги
І за словом новим не зайшла
На чужі перелоги.
Я тримтів і у Бога просив
Однії благодаті,
Аби корінь русинський гнилий
Не міг паростків дати!
Я хотів, щоб ті слози пройшли,
Наче вибухи грому,
А потім, щоб мягесенька Русь
Знов жила по старому!
Не того я діждавсь! Гнилий пень
Десь набрав нових соків
І між стадом трухлявим моїм
Встали лави пророків!

Наче з криці зроблені вони,
А не з руської глини!
Й без вагань себе в жертву несуть
На віттар України.
Вони слово таке вяли,
Як єдину зброю,
І мене, можновладця колись,
Закликають до бою!
Ні шпіонів, ні війська не чутъ,
Не стріляють гармати;
Та я чую: фортецю мою
Стали сміло хитати!
Вони пісню співають нову
Невмиручій свободі;
І я знаю, що вдергати їх
В старих лещатах годі!
Вони дивляться інших шляхів,
Що їм воля проложить.
А мене... я зістануся сам,
Як ніхто не поможе!..
О, прилинь же, мій батьку святий,
На єдину пораду!
Бо в повітрі я чую свою
Неминучу загаду!
Чи то світ покрутиться не туди,
Чи мое розуміння,
Що стелив я перини собі;
А находити каміння?
Усе зерно забрали мені,
А лишили половину...
І я мушу тим ґниллям тримати
Підогнилу будову!
Вона з шумом страшним упаде,
Аж почують за морем
І покриють прокляттям мене
Невмолимо суворим..

ЧАСТЬ II.

Ангел ңочі на крилах тяжких
Пролетів над землею
І розкинув над нею свою
Непрозвору кирею.
Гори, доли, яруги, ліси,
Водопади і скали
Десь губилися тихо в пітьмі,
Моз під воду зникали.
Замирав навісний денний шум
І турботи поволі,
Сон спокійний по борах пройшов
І по лишенім полі.
Від ріки потягнув вітерець
На широкі простори
І обвіяв утомлених всіх
Після денної змори.
У обіймах солодких його,
Повних тихої ласки,
Воскресали в турботній душі
Сни забуюті казки...
Лишечувся плач жаб жалібний,
Ніби лемент дитяти,
Котре мати—покритка в корчах
Залишила вмирати.
Та хрипіла бразильська сова
На кріслатім піньорі,
Наче жертва розбою, котру
Десь придушено в борі.
Задрімав темний бір на горбах,
Зачорніліся доли;
Решту шуму тумани тяжкі
Подолали-збороли.
І ще раз розітнуся був крик
Повен болю і муки:

То вмирав безоборонний пташок
На зубах у гадюки.
А за тим все завмерло, лише тьма
Панувала всевладна,
Де губилася людська душа
І мала й безпорадна.
Та Мойсей нічогісько не чув,
Що творилося навколо:
Від сумніву його все ество
І кипіло й хололо;
Чи віднайдуть оте, що бажав,
Його стони і плачі?
Чи справдить „свенти Ігнац“ його
Сподівання гарячі?
Чи прилине до нього святий
З невідомої далі,
Ціоб на себе узяти його
Тяжкі болі й печалі?
Чи на крилах йому принесе
Ту благану відраду?
І чи приказ твердий переіде
Непокірному стаду?
І чи зникне за приказом тим
Та бундючна відміна,
Що вже хлоп перестав перед ним
Припадати на коліна?
Та мовчала тропичная ніч,
Як мертвець у могилі,
Лиш блищали в пітьмі за вікном
Світляків ясні хвилі.
Та часом заблукавший мотиль
Шарудів за стіною,
І. звенацька, десь пугача плач
Бідбивався луною.
І нараз величезний світляк

На стіні появився
Й фосфоричним холодним отнем
На Мойсея дивився.
Сине світло від нього плило
По цілому покою
І Мойсея в покорену стать
Проникало собою.
Двоє очей світили йому,
Величезні і круглі,
І пекли десь глибоко в душі,
Як розжарені вуглі.
Він підвєстись, кричати хотів,
Що мав зможи і сили,
Та почув, що всі сили його
В одну мить опустили!
Він стояв і тримтів як школляр,
Що очікував карі,
Й, повен жаху, без мислі, дививсь
В дивні очі примари.
І нараз ясно стало йому:
Він десь бачив ті очі...
Ба, зва них стало видно йому
Красні риси жіночі.
Виразніша робилась йому
Тая ніби потвора...
Перед ним пронеслося життя
Мов відбулось учора.
Отой образ таємний колись
Був Мойсееві близьким,
Повний щастя й любові схилявсь
До малої колиски.
Він до нього колись простягав
Ще слабі ручечята,
Отой образ колись йому міг
Увесь світ виступати.

Весь потрібний огонь до життя
Йому дали ті очі!
Та чого ж так жахнувся Мойсей
Серед тамної ночі?
І нараз перед ним пронеслась
Давнім-давня картина:
Ніби він не „духовний отець“,
А маленька дитина:
Перед ним розстеляється лан,
А він сам між снопами,
Звідки видно йому, що той лан
Весь укритий женцями.
Йому видно, як гострі серпи
Підтінають стеблину
І як лан весь снопами женці
Устелили за днину.
Кілько труду під сонцем жарким
Положить довелося,
Аби в пору в порядку зібрать
Життє-дайне колосся!?

Бо, коли лягло сонце спочить
Та скінчили роботу,
Кожен жнець чорний був, як земля,
І весь мокрий від поту.
І хоч пісню женці затягли
Про солодке кохання,
Вона болем тяжким розлилася,
Як надгробне ридання.
Се ридання у даль поплило
Понад мертвє колосся
І без відгуку в тиші нічній,
Як туман розплилося:
Те ридання лягало кругом,
Наче мла на долину
І стискало чутливі серця

Як земля домовину.
Була пісня закутих рабів
 В зачарованім колі,
Що не знали де дівся їм шлях
 До великої волі.
Покоління минали одні,
 Наче води весною,
Заступали їх в колі другі,
 Гнані сліпо судьбою.
Впали в безвістъ... На їхні місця
 Повставали новії..
Та шлях волі все далі тікав,
 Зоставались лиш мрії.
Пісня-дума родилася з мрій,
 Повна болю і муки,
І широким руслом по землі
 Розлила дивні звуки —
Люд захоплений пісню ту взяв,
 Одягнув її в чари,
Тихим сяйвом її засвітив
 Крізь злотистій хмари.
І любовю ту пісню убрав,
 Наче в царській шати,
І вельможні владики землі
 Стали їй поклонятись.
У короні величній її
 Зайнлялись самоцвіти...
Хто почув її; серце тому
 Починало горіти...
Покотилася простором луна —
 Непобідная слава,
І над шляхом забутих свобод
 Зайнлялася заграва.
Та до пісні краси хтось додав
 Вбогі нути старечі

Й, поверх царської тоги, сакви
Їй вчепив через плечі!
Кобзу-плаксу їй пхнув під паху,
Те знаряддя жебраче;
Утонуло в стогоннях глухих
Все завзяття козаче.
Як велика є наша земля.
Плач розлився рікою,
Утопився козак у слюзах.
І з рук випустив зброю.
Покоління повстали нові
До кривавого жнива
Ta скувала козачий їх дух
Пісня-дума плаксива.
Тая пісня й Мойсея знайшла
Між тяжкими снопами,
Його тілом малим потрясла,
Оросивши слюзами..
Ta той образ, що там на стіні
Дивним дивом зязився,
Повен ласки й любови над ним
Над маленьким схилився.
Він жадібно увесь потонув
В хвилях ясного зору,
Й голос милий почув, наче спів,
Невидимого хору:
І замовк і до лона приник,
Наче чудом прикутий;
А зі співу до серця плили
Незабутні нути:
Пісня матері: „Із грудей моїх висмоктав ти
Тую спадщину кволу,
Що не в гору підносить твій дух,
А стягав до долу.
Пісня-мука голодних рабів,

Що мов камінь на гроб,
На душі їх лежить, тягарем
Обізвалась і в тобі.
Бо та пісня не є з тих пісень,
Що до аброй скликав
І утомлений карк у ярмі
Підвєстись помагає:
То є пісня, що хорим плачем
Свого ворога просить
І не крикне йому, що знущань
Вже для неї за досить!
Пісня тих, що зневіру давно
В свою душу приймили
І як зброю єдину лиш плач
Виставляють безсилий.
Ти стойш на порозі життя,
Що привабно — жагуче,
Кличе всіх у безмежнук лаль,
В кого серце могуче..
Простяглися в нім сотні даріг,—
Вибирають їх смілі
І твердими ногами ідуть
До конечної цілі.
Ані бурі, ні дощ, ні громи
У побіднім поході
Іх не спинять, аж поки сами
Не знайдуть своє „годі“.
Світло сонця осяяло їм
Всі тернисті дороги..
Ta їм треба його ще і ще
Для побід — перемоги..
Храм побіди був сонця дитям...
І так буде по віки..
А в пітьмі виростають лише
Неліїки-каліки

Сину мій! Придуши в серці плач,
Тую рабськую зброю,
І гаруйся, щоб стати ти міг,
До затяжного бою.
На цей шлях не з плачем ти виходь,
Аби жаль розбудити,
Бо й не бачивши бою, будеш
Ти на мотлох побитий.
Світло сонця до себе втягай,
Його сила всім дана,
Щоб загоїлась в серці твоїм
Рабства підлого рана.
Я цілу себе в заклад віддаш,
А дорогу до волі
Промошу, щоб не був ти, як я,
Бідним пасербом долі.
Як той живнір, я буду стоять
В заверуху і в зливу,
Щоб звернув ти добірне зерно
В стару батьківську ниву.
І вростеш ти могучий, як дуб,
— Моя гордість і сила!
А до тебе пригорнуться ті...
Кого доля побила.
Мое серце научить тебе:
Горем брата боліти..
І на шлях свій тернистий візьмем
Отакі заповіти:
Весь свій труд, і майно і життя,
Без надум і вагання,
Віддаси, щоб зменіти ти міг
Мого люду страждання;
Щоб убогі мами, як твоя,
І як ти, малі діти,
Могли знадіти утіху життя,

А не в нужді все скніти..
Я натхну тебе духом своїм,
Духом віри й посвяти,
Малодушних на тяжкім шляху
Будеш ним огрівати.
Та не слухай, мій сину малій,
Тої рабської пісні,
А кріпись, щоб в житті поборов
Перепони зловісні.“
Дивним дивом відчув враз Мойсей
Усе давнє минуле,
Коли серце було молоде,
І вразливе і чуле.
Промайнуло життя перед ним,
Як єдина хвилина,
І засталась від нього лише
На стіні та світлина.
Тихий шепіт від неї ішов,
Якась скорбная нута,
Ніби казка минулих років,
Пережита й забут ;
Ніби шелест зборнілих листків
Зімовою порою,
Що нагадує роскоші дні,
Як буяли красою;
Ніби пісні уривки гучні
З невідомої далі,
Що ще будять минулого чар
Й невимовні печалі
Мати. Що зробилося, сину, тобі
На гладенькій дорозі,
Що Лойолу так раптом ти звеш
У смертельній трізові?
І чому ти чужого зовеш
Твре горе латати

Чи забув ти, що в тебе буда
Колись рідная мати?
Чи гадаєш: як я пішла
У безвісні простири,
То не бачу з безмежних висот,
Що тебе гнітить горе?
Он дивися: Лойола глухий
На благання і плачі,
Я ж прийшла, хоч мені пошкодив
Молитов ти гарячих!..
Роскрай душу свою, як колись:
Твоя мати з тобою;
Вона сили нові тобі дасть,
Аби встояв у бою.
Коли праведний ти, яким я
Тебе в світі лишила,
То з тобою любов вся моя
І надземная сила.

Мойсей. Уступись! я не знаю, хто ти
І що маєш до мене;
І без тебе як в пеклі горить
Мов серце шалене.
Куди кинусь, на душу падуть
Наче вугля гарячі.
І того приклікав я, хтоб міг
Утишить мої плачі.

Мати. Придились! Ти не знаєш мене?
Чи не хочеш піznати?
Я ж під серцем носила тебе—
Твоя рідная мати!
Я ж за тебе несла тягari
Без путі, без дороги;
Себе в жертву принесла, щоб ти
Звівся твердо на ноги.
І ганьбу й глузування несла

До самої могили,
Аби дати тобі до життя
Непобідній сили.
І сльозами і кровю нераз
Облилась тебе ради,
Щоб тебе вратувати в житті
Від бевівстя — заглади.
Як ти скоро, мій сину, забув,
І не можеш згадати,
Що до тебе зявилася ще раз
Твоя рідна мати?!

Мойсей. Мати?! Дивне це слово якесь!
Десь я мав його чути —
Та тепер це мені пустий звук,
Непотрібний, забутій...
Наче тінь від минулих років
З забуття виринає,
Та давно вже в моїй він душі
Відгомону не має.
Мати?! Чую це слово я тут...
Це брудне соторіння,
Що до мене іде спорожнять
Своє бридке сумління!
Мати — це кольоністка сліпа,
Що за ласощі божі,
Яких сам я не маю, мені
І саму себе зложить!
Мати — тут оте дивне,
У людській уподобі,
Що дитя своє любить тоді,
Як побачить у гробі!
Мати та, що покине його,
Лиш гукну „алилуя“;
Мати та, що за мною повзе,
Аби пальцем кивнув я!

Мати, що своїх власних дітей
Віддає на поталу;
Аби ми з них муштрованих псів
Виробляли помалу?
Ні! не бачу я матері тут,
Де навколо не гляну
І забув я, за щоб міг зложить
Своїй мамі пошану?
Моя мати — це мій монастир,
Що навчив мене жити
І твердою рукою мій шлях
Показав, добре битий.
Моя мати, то церква ота,
Що хрестами сіяє,
І мене від турбот життєвих,
Як дитя заслоняє;
Мати — повна кишеня моя,
Що дав юсти й пити,
І високої чести в житті
Лехко дасть доступити.
Інша мати, то е лиш тягар,
Непотрібний на плечі;
Архаїчна ідея дурна,
Пережитки старечі!
Уступись недостойна! Я є
Раб сяного престолу
Й не тебе потребую я тут,
А святого Лойолу.
Мати. А ти знаєш Лойола де є?
Ти зглубив тайни смерти?
Отже знай, що мене він післав
Небезпеку відперти.
Аби там ти не смаживсь, де він,
За нелюдські науки,
Зза уотрих по землі розались

Кров, пожари і муки,
Аби ти своє коло звернув,
Із дороги злочину;
Щоб від скверни очистився ти,
Ще завчасу, мій сину.
На багно, котре ти утворив,
І дивитись н'є сила,
Чи на те я ростила тебе,
І кохала й пестила?
Я як свічка горіла в житті
Без вагання і страху,
Щоб не був десь ростоптаний ти,
Як гадюка на шляху,
Невже серце зміnilось твоє,
Що було таке чуле?
Чом не глянеш ти зором твердим
У болюче минуле?
Як піднесла тебе з забуття
Серед моря роспuki,
Щоб ти знов, де шукать джерела
Всєї нашої муки.

Мойсей: Уступись і очей не коли:
Що минуло — пропало.
Ти згоріла за мене в житті,
І того вистарчало.
Бачив я, як боролася ти,
Як упала безсила,
А бездушна товпа ще тебе
Ходаком придушила.
Як покинута гинула ти,
Ніхто дружнюю руку,
Не простяг, щоб підвести тебе
І зменшить твою муку.
Ти лишила мене і пішла
В невідомі простори.

Мою ж душу стиснули тоді
Тягні, наче гори.
Я бевмежно любив, як дитя,
Твою чистую душу;
І пёклявсь, що за муки твої
Відімститися мушу!
І між них я пішов, що чуття
Убивають помалу,
І там твій запсвітъ потоптав,
Як ганчірку нездалу.
Я ненавидіть вивчивсь його,
Це бездушне стадо!,
Трийцять літ я топтався по нім
І тепер топчуясь радо.
Ця голота в моїм кулаці
І не писне проклята!
Це єдиний є мій ідеал
І едина посвята!

Мати. Сину мій! забувавши одно:
Я не є в світу цього
І від мене в глибинах душі
Не сковаєш нічого.
Що робив ти і будеш робить,
Наперед я все бачу;
І я знала, що виявиш ти
Цю думку ледачу.
Твої добрі були вчителі
Що до підлости крою,
Аби темного хлопа вести
На шнурку за собою.
Вони вчили тебе і кінці
Добре в воду ховати,
Та у душу твою я дивлюсь,
Твоя рідная мати!
Перед хлопом ти можеш крутиль

Та показуватъ штуки.
В безконечності бачила я
 Трохи ліпші науки.
Дарма хочеш мені показать,
 Дарма хочеш довести,
Що убогого тисячеш, аби
 Смакувать чуття мести!
Ти позиченим словом чужим
 Хочеш правду змилити
І нікчемність дрібної душі
 Перед мною закрити.
Та в тобі я шукаю тебе,
 А не підлої маски.
Ти у кут свою совість сховав
 За для панської ласки.
Я не мстити учила тебе,
 А любови до люду,
Що людину шукає в тобі,
 А находитъ облуду.
Я шукаю те чисте зерно,
 Що роками плекала, —
Чи дало воно овоч мені
 Чи брудного шакала,
Що не бридиться й мясом гнилим,
 Котре вигребе з гробу,
Аби вічно голодну свою
 Наситити утробу?

Мойсей: Що ти хочеш від мене? Скажи!
 Чим би мусів я бути,
Щоб із пісні минулых років
 Не затратить і нутри?
Ти співала про жертві в житті
 І про силу героя,
Щоб і сам на шляху не простереть
 А ще вів за собою.

Щоб тримав у руках смолоскіп
До самої могили,
Де б сказать міг, що воля є,
Та скінчилися сили.
І та пісня світила мені...
Але глянь на цю масу:
Хто для неї у гробі себе
Закопає без часу?
Її гідність умерла давно,
Залишилося мясо,
Що дня і що хвилі і всім
Продавалося б ласо.
Чи не це ті, що з перших років,
Замість твердо терпіти,
Чужинцям продавали в лісах
Свої власні діти?
Та чи це ж не вони, що й тепер
Діти їх самопасом
В світ ідуть, на поталу чужим,
Добрий жир галапасам?
Над землею минають роки,
Десь у безвістя линуть;
З ними разом нащадки гнилі
Роду руського гинуть.
Всіх малпують, за всіми ідуть, —
Лиш своє у зневазі.
Чи ж устоїть, могучий герой,
В тій загальній заразі?
В кого ж є над собою така
Божевільна влада,
Щоб примусив себе розпястись
Для бездумного стада?

Мати. Є й були скрізь герої такі.
Їх діла, наче скали:
Ані вихри ні бурі століть

Досі їх не здолали.
Лише ти, о, душою малий,
Не устояз спокусі:
Взяв на плечі великий тягар,
Та уклякнув на дусі.
Повні віри, чекали тебе,
Як нового Месії,
Твої люди. На що ошукав
Їх гарячі надії?
Там, за морем, стогнав у ярмі
Бідний раб, горем битий,
А тут голову вгору підвів,
Щоб на світ подивитись.
І в тім світі він бачив тебе,
Як підставу єдину,
Що з підніжка даси йому сил
Створити людину.
Чиста й ніжна, як подих весни
В пім жила тая віра...
Та ти впхав його в льох темноти,
Наче дикого звіра.
Добрим сторожем став твій кулак,
А брехня, як підпора.
І так цілих цих трийцять років
Люд душив, наче змора..
Покалічена рабством душа
Єсе ж шукала дороги,
Щоби просто іти, та в пітьмі
Не було їй спромоги.
Так, як терня, та вічна ніч
Іхню душу колола;
А ти світла не дав засвітить,
Щоб поглянуть довкола.
Розгубилися діти в пітьмі —
Дарма кличе їх мати..

Бо ні: ти, ніхто інчий такий,
Не поміг їх шукати.
Ти не скинув з незрячих очей
 Ту столітню полуду
І не дав їм відмити з душі
 Гори рабського блуду.
Вони ждали того трийця літ,
 Наче сонця-світання.
Та даремні пекучі були
 Іхні всі сподівання.
Вони ждали, що ти поїдеши
 Іх до храму свободи,
Де до бога несковані шлють
 Пісню інчі народи.
Не діждались! в льоху Їх держав,
 Наче дику потвору
Лиш оден ти смоктав і смоктав
 Віковічну покору.

Мойсей. Може й так! Може й праві твої
 З серця вирвані речі!
Та тяжкий то занадто тягар
 Було брати на плечі:
Ти хотіла, щоб нянькою я
 Ізробився для люду,
Щоб для нього життя не щадив
 Ані часу, ні труду.
Але разом я мусів би буть
 Виховавчим для нього,
Щоби вирвати з корінням усе,
 Що він мав гнилого.
Та й хірургом я мусів би стати,
 Щоб в ножем у долоні
Сукроватицю з нього спустить,
 Повну підлої воні.
Промайнули століття цілі,

Що йому викривляли
І все гіршої крові йому
Рік за роком вливали ..
В нім і раб є, і звірі підляк --
Усього в доволі.
І я б мусів себе засудить
Все за для його долі?
Та ж і сонце велике б мені
Не світило в цім світі,
Колиб ваяв ся я виконати все
У твоїм заповіт!!
І світ сонця, і силу, і рух
Я всьому мушу дати.
Хто ж мені тої сили додастъ?
Ні! ні! Ти не є мати!
Не лічити мене ти прийшла,
А розятрити рані:
Вимагаєш, аби я надів
Добровільно кайдани?
Хочеш ти, щоб я звіря узяв
Й не здираючи шкури,
Освятивши любовю, завів
Його в царство культури?!

А мені в нагороду за те?
Десь під плотом здихати!
І на те ти пестила мене
То така ти мати?

Мати: Так мій синути мусів робити!
То дорога єдина,
Щоб із звіря, раба й хробака
Відродилась людина.
Аби із раба вийшов цар
Треба жертви без міри,
І до дій треба в сили свої
Непорушної віри.

Та ти кинув те все, бо найшов
В нім роботи багато
Й замісьць праці тяжкої собі
Зарядив вічне свято

Мойсей: То твій погляд, мамусю, а я
 То що інче міркую;
І на доказ не казку скажу,
 Але пр'вду святую:
У безмежних бразильських лісах,
 Де культурній смоки
Посягають, аби з дикунів
 Витискать живі соки,
 До послуги своєї.
Уяви собі вбогий курінь
 Серед лісу густого,
На прогалині чистій кругом
 Мов ні духа живого.
Та коли хто захоче пізнатъ,
 Що у тім куріні є,
То й найбільший смільчак, як узритъ,
 Зі страху заніміє:
Як сталевим кільцем обвинув
 Той курінь полоз дужий,
Коло нього кабан лісовий
 Риє землю байдужий.
Далі тигер на сонці лежить
 Позіхає завзято,
Його смикає зі всіх боків
 Смішних малпів багато.
Він потягнеться тілом міцним,
 Щось собі забурмоче
І в солодкій забаві такій
 Знов зажмурює очі.
Пума кістку добула собі

Десь у лісі густому,
Але гризти її то у гурт
Притягла аж „до дому“.
Жвава білка на малпі сидить
Щось у шерсті її іськає,
А папуга зелена когось
З куріння викликає.
Ось виходить старенъкій дідусь,
Та ще й голий до того
І простісько іде без жаху
До ягуара страшного.
Нахилився до нього, присів,
Поміж вухами чуха;
Ягуар'лиш муркоче, як кіт,
Але злости — ні духа!
Далі сів той дикун на землі;
Обіпершись на звіря,
З усіх боків збігається дич
Шварготить, що не міра!
Мов до Батька всі линуть вони,
Діти дикого бору;
І припали йому аж до ніг —
Виражаютъ покору.
Лемент, рейвах; але дикуна
То зовсім не лякає:
Він до тигра схилився чолом
І солодко дрімає.
Уступилися звірі, аби
Його не турбувати,
Лише малпі лишились, йому
Щиро чухають пяти
Якась сила з лісів притягла
Ще серну полохливу,
Що прийшла дикунові лизать
Його голову сиву.

Прилетів цілий рій сабіїв,
Аж угнулися віти
І щебечуть до пана свого,
Наче батькові діти.
Та поки той голісінський цар
Між звірями дрімає,
Я спитаю тебе, що звірів
Коло нього тримає?

Мати. О, я знаю, мій сину: любов,
Та велика сила,
Таке диво у темних лісах
Із звірями зробила.
І ще більше тобі я скажу:
Дикий звір розуміє,
Хто в душі лише має любов
І цінити то вміє.
І коли б ти такую любов
Отут сіяв довкола,
Вона б хиби убогих рабів
Вже б давно поборола.
Не минула б у лісі вона
Ні одної буди,
І повстали б твої русини
Межи людьми, як люди.
Бо любов би їм світло дала,
І прозріли б незрячі
І воскресли б у темних лісах
Горді діти козачі.
Вільна воля, безмежний простір
Дух міцний би творили.
Відновились би в вільних серцях
Славних прадідів сили..
І коли б ти їх був пригорнув,
Тих дітей України,
Поміж першими, першим би був

Іхній світоч єдинний.
І припали б до тебе вони,
 Наче діти до мами
І понесли б „в дорогу століть“
 Без єдиної плями!
Твою пам'ять, як скарб дорогий
 У серцях би сховали.
І ні вихри, ні бурі життя
 Її б не захитали.
Бо коли цар твій голий умре
 — Дич розлізеться в бори.
І ніхто за всі жертви його
 Більше не заговорить;
А тобі х'ям безсмертя стоуть
 На всі боки відкритий.
Схаменися! Є час! І ще ти
 В нього можеш вступити!
Мойсей. Ні не те, моя мамо! Я ще
 Дай вернуся до слова,
І про бугра дивного нехай
 Вже кінчиться розмова.
Знаєш ти, кілько літ він провів
 І затратив для того,
Щоб отої кровожерливий звір
 Позбирався до нього?
Він затратив життя все своє
 І терпінь цілі гори,
Аби дивом таким здивувати
 Оті темній бори!
Подивись: він увесь похиливсь
 І волосся збліло.
А життя змарнувалось на те,
 Щоб з звірми жити сміло!.
Розсівав він велику любов
 Цілі роки за дарма,

Бо ті звіри не приймуть собі
На карки людські ярма.
Глянь, як пишний, могучий, ягвар
Собі любо муркоче
Й на сніданок позволить собі
Свого пана не хоче.
А як пан цей умре, чи то він
Буде з другими жити
І за подушку інчим панам
Буде вірно служити?
Ні, гадаю, як пан той умре,
То ласкаві ці звірі
Одні одних тягнуть за барки
Розпічнуть в першій мірі.
А як ні, то розлізуться всі,
Куди кличе природа,
А на щож той затрачений труд?
Кому з нього вигода?
Лиш для того, нехай хто другий
Теє диво побаче,
Що то може з часами зробить
Те терпіння осляче?
Та я інчу картину тобі
Покажу перед очі,
А ти потім обидві зрівняй
Й скажи правду, як хочеш.
Ти звіринець собі уяви
Із міцними клітками,
До них звірів нових привезли,
Що вганяли лісами.
Ксjen зуби свої нагострив, --
Ось розтрощить людину!...
Та зовсім він не те заспіва,
Як „повчиться“ з годину!
Лютський мозок підтягне його

На новітній діби.
І він сам розпізнає свої
Всі дикунські хиби.
І той лев, отої тигер страшний,
Що трясли цілим лісом,
Як песята покірні і вже
Більш не дивляться бісом!
І научаться вальса гулять,
І лизать панські руки
Й не для ляку, але для забав
Видавать страшні згуки.
І навчаться других шанувати:
Коло самого боку
В тигра ляже смачненька серна, —
Не зачепе нівроку!
І для того не треба років,
Щоб приймилась наука
Досить буде тих пару неділь
Та порядного бука.
А потім субі можна в'явить,
Які є результати:
Можна золотом черес собі
Аж по вінця напхати.
Можна золото сипати кругом
І добро ним творити.
А звір буде тихенько сидіть,
Бо за бунт буде битий!
Я гадаю тобі вже ясний
Головний дух ідеї,
Та коли тобі мало того,
Я дам виклад до неї.
Ти натхнула в дитинстві мене
Духом віри й посвяти,
Щоб двоногим цим звірям я мав
Без вагань життя дати.

Ти натхнула, аби я лишив
Насолоди істоти,
А запрігся, як віл, у ярмо
До тяжкої роботи.
А який вимагавсь результат?
Щоб ця темная маса'
Призабула звірячість свою
Ta до людства тяглася.
І я виконав твій заповіт,
Яку мав лише змогу.
Тільки взяв, щоб дійти до мети,
Найкопотшу дорогу:
Я любовний олійок лишив,
Не мастив ним нікого,
А в правицю свою затиснув
Лишне бука твердого.
І не треба було довгих літ,
Як тому дикунові,
Щоб тоді, коли смерть завита,
Були учні готові.
Я новітній узяв образець
У звіринці міському
І всім звірям своїм позбивав
До дикунства оскому.
А тепер мені щиро скажи:
Чия краща метода,
Яку слухає без сперечань
Бутна звірська природа:
Чи того дикуна, що свій вік
Змарнував серед бору,
Чи того що га пару неділь
Вщепить звірям покору?
Я взяв другу і щиро кажу:
Я не каюсь ні трішки,
Бо мій русин, як добрий осел,

Иде, куди смикну віжки.
З того маю я повен гаман
 Аж по вінця набитий
І, як схочу, то можу добра
 Ним багато творити.
І нікому не прийде на ум
 Непотрібна турбота,
Добинатися, за що я міг
 Назбирать стільки злата.
Кожен клониться низько мені,
 І я вартий пошани,
Бо я з русина витовк весь дух
 Бунтівничий, поганий!
Ним самим били платні мені
 І Манеки і Шіки....
Русин мій! русин мусить буть мій
 Нероздільно ... на віки!
Мати: Так на що ж тоді стільки плачу
 На що кликав Лойолу,
Коли бук — головний педагог
 Все притиснув до долу?
Коли добра сістема була,
 Що звірячість убила,
То де ж зразу поділась твоя
 Чудотворная сила?
Трийцять літ, то велика пора,
 Тож ціле покоління!
Чи не може сковалося десь
 Бунтівниче насіння?
Чи не ясно на небі твоїм
 Усміхалися зорі?
Чи поспулася шрубка яка
 У твоїм архи-творі!
Ти ж Лойолі казав, що не єнав
 Тут великої скруті,

Що вже божі спокійно собі
Прибирав атрибути;
Вже хрестились до тебе баби,
Як до самого Бога...
І нараз до Лойоли кричиш:
„Ой, ратуй, яко мога!“
Чи вже бук стратив силу свою?
Чи вже бука за мало,
І щось більшого треба шукать,
Щоб минуле повстало ?

Мойсей Так! Аби я минуле своє
Воскресить міг на ново,
Мусиши звідси забрати одно
Проклятушеє слово
Одно слово лише! Бо воно,
Як залізо гаряче,
Навіть те пропікає огнем
Руське серце ледаче!
Воно ходить за мною, як тінь,
Як мара лізе всюди.
І в ночі; наче камінь тяжкий,
Мені тисне на груди,
Всюди чую, за мною стойть,
Ніби *memento* тогі,
Воно рух попсувало в моїм
У великому творі.
Воно бунт і непослух несе
В полохливу отару:
Гірше вовка воно, що залів
У повніську кошару
Що найкрації вівці воно.
Теє слово, забрало,
Через нього і в букі мого.
Стало сили за мало
І я кликав Лойолу, бо він
Був майстерним до того,

Що слова непокірні з людей
Викорінював строго.
Не сіріяв, не гсивсь, не кричав,
А з розпяттям на грудях,
Що хотів, то безкарно робив
На заляканіх людях.
Шепотіння його всим трясло
Від гори аж до долу!
Ось чому я до себе просив
Пресвятої Лойолу.
Я просив, щоб прийшов і повчив,
Як те слово прокляте,
Вирвати з корінем звідси, аби
Я спокійно міг спати.
Бо чи сплю, чи то пьяний лежу,
А все чую сторожу
І спокою минулих часів
Віднайти вже не можу!
Ні молитва, ні жарти невіст
Не приносять відради.
За плечима те слово стоїть,
А над ним нема влади!
І те слово розвіяв поет,
Та мара невсипуча,
Ізза нього в отарі мої
І непосух і буча.
Він те слово з руїни добув
Та убрав в самоцвіти,
І товпа потягнулась за ним,
Як за лялькою діти.
Як Л'йола не прийде, то ти
Поможи! Тиж в мати!
Бо без помочі годі мені
Спокій свій відшукати!
Хай я ще раз до купи зберу

Всю топпу безголову,
А тоді на бій виклик пішлю
Всемогучому слову!
У товпі ще Рибків найду,
Дам у руки ломаку
І поета зі словом вони
Розімнуть на табаку!

Мати: О, я знаю те слово страшне,
Що слідить за тобою;
Та від нього не найдеш ти вже
Й під землею спокою.
Воно ~~тихим~~ шляхом підійшло
До кожніської хати,
Й нема сили, щоб людям ~~з~~могла,
Слово те відобрести.

Лишє купи гнилі порохна,
~~Лядське сміття ледаче,~~
У тім слові окрадених жертв
В ланцюгах не добаче!
Хіба ті, кому, вироде, ти
Викрав серце поволі,
Не забагнуть з брата вирваний крик
Передсмертного болю!

І поет, що розвіять прийшов
Віковічні тумани,
Що заставив в душі забрязчатъ
Пятсотлітні кайдани;

Що примусив столітні гріхи
У душі заболіти
І що сиротам очі відкрив,
Чиї в вони діти, —

Цей поет, він є мій посланець!
Він творив мою волю:
В рідній хаті наповнився вже
Келих рідного болю, —

Він на себе тягар сівача
Підіймив, щоб понести
Тії кривди за море, щоб став
Брат за брата до мести!
Й не за тим він прийшов, щоб тебе
Ще на прю підімати;
Не прийшов забирати твої
Ні церкви, ні палати, —
Ні він слово мое розсівав
По колючій дорозі;
І ти дарма затрясся в своїй,
У гарячій берлозі!
Ти злякався, що мусів зі сну
Пяні очі продерти,
І кричиш на весь світ, що тебе
Скривдували до смерти.
Ти злякався, що подих оден
Всемогучого слова,
Всю твердиню спянілу твою
Завалити готовий.
Він приніс євшан-зілля для них
За далеке море,
Щоб рясним цвітом вкрило воно
Оці доли і гори...
А порвав того зілля поет
Україні недолі,
Де снують тіні діток моїх
На кровавому полі.
Де їх кості забуті лежать,
Вже порослі травою,
І лиш сонце крізь тирсу рясну
Іх ласкає порою...
Де впоїла у себе земля
Не гнилу оковиту
А дітей моїх добрую кров,

Неповинно пролиту.
Там збирав теб зілля поет,
 Де хрести та могили
Невідомих геройв моїх
 Цілі гори покрили...
Спить там воля... Й пісню гудуть
 Лиш сніги та морози
Та весною, з росою впадуть
 Даліні матерні сльози...
Він збирав його там, де зза брам
 Блідні, змучені люди
Виглядають, що скоро до них
 Нарід-Местник прибуде...
Ще горить у душі їх огонь,
 Та в грудях клекіт смерти...
І не знають, чи mestник іде
 Ката — ляха роздерти?
Він збирав його там, де, як є
 Великанська країна,
Нема хати, щоб батько у ній
 Не оплакував сина.
Віщим духом витав там поет
 І не міг найти хати,
Деб ворожа насильна пята
 Нас не мала топтати!
Наші рідні Ніоби у них
 Рвуть там сиве волосся:
Та ж на смерть ворогам свою кров
 Віддавати довелося!
І нема кому втішитъ її,
 Нашу бідну Ніобу,
Що хотіли хоч раз би в житті
 Ще припасти до гробу
Тих геройв синів, що без дум
 Без вагання і страху

Положили життє молоде
На тім хрестному шляху.
Та мовчить, як заклята земля
І не хоче сказати,
Де сховала бездольних дітей
І де їх відшукати.
І не буде вже жити вона
— Поволеньки лиш тліти
І останнім риданням її
Буде: „Де мої діти?“
Та довкола, як темна ніч
У мертвячім спокої,
Лиш шаліє там гул — дикий лях,
Пьяний з ласки чужої...
Там збирав евішан — зілля поет,
Творячи мою волю;
І сюди в темні бори приніс
Гори рідного болю.
Він приніс і поставив його
Перед очі незрячі,
Щоб пізнали, за віщо лягли
Щирі душі козачі;
Щоб пізнали й прозріли вони
І розвіяли хмари
Та у кличі одному злились:
„Кари ляхові, кари!“
І щоб батько закляття вложив
В душу рідного сина:
Не спочити, аж поки від пут
Не звільниться країна...
І тобі перед очі приніс
Ті хрести та могили,
Аби в серці нечулім черствім
Гнів — любов розбудили...
Ти побачив, що рідний твій брат

На хресті є роспятий
І зже ворог останній удар
Приготувився дати...
Ти пізбачив: терновий вінець
Обвинувся довкола
І болючо відається вглиб
Благородного чола.
І стікає там кровю твій брат;
Та згасаючі очі
Ще шукають, хтоб міг віддалити
Морок вічної ночі.
Та спинитися змучений зір
Ні на чим там не вможе,
Бо кругом бурне море голов,
Але море вороже.
Сміх пекольний несеться як вихр:
„Гинь, проклятий кабане!
Уступись, хай на землях твоїх
„Велька Польська повстане!“
І ти бачив: зпід лісу хрестів
Простягаються руки
І кричать голоси: „Кров за кров
І пекольної муки!“
Обізвалася братняя кров
Тих, що з рідної хати
Вигнанцями за море пішли
Десь притулку шукати,
Тисячі голосів загули
Наче відгуки грому:
„Ні земель, ні хрестів, ні могил
„Не відступим ні кому!
„Хай чужая на віки земля
„Нам тут счі закриє,
„Та роспятий почув нас брат,
„Що на світі і ми'є!

„Наша жертва досягне Його
„Погасаючі очі
„Він півнає, що ми принесли,
„Кільки малося мочі..
„Нас почують і вийдуть на герць
„Знов роспяного діти;
„А наш голос заставить катів
„І під зброєю мліти...
„І надія, як тихий вітрець
„Весняний по долині
„Зашумить, нових сил принесе
„Дорогій Україні.
„Тая сила то — ми! Наша міць.
„І завзяття без міри
Понесе у кріавий танок
І найтяжчі оғіри!“

Сонний народ прозрів і пізнав,
Хто була його мати
І шукав, хто в задусі його
Міг так довго тримати...
Ти злякався, що найдуть тебе,
Ту лукаву личину,
І розітруть на мотлух, як гідь,
Як гадючу слину.
Бо труїла та слина його,
Й найсвятійші ідеї
Хоронила від люду роки
В глуб утроби твоєї...
В божевільнім відчаю вхопив
Ти кадило, як зброю,
Щоб в диму заховати гріхи,
Що повзали за тобою.
І кропило святе пішло в рух —
Людям брязати в очі,

Котрі ледве розплющить могли
Після довгої ночі...
Реверенду свою розіпнув,
Аби сонце закрити,
Аби світло пекуче його,
Хоч на час запинити...
І забув, що ти є „божество“,
І „четверта особа“,
А прозрівшим на яв показав,
Ішо ти ненависть — злоба.
Ціле море помий розлилось,
Як підмога кадила;
І прекрасну ідею борби
Пліснъ — гидота покрила!
І народ, щоувесь був готов
На найвищу ефіру,
Остовпів і без мислі упав
У безодню — зневіру...
Просмерділо кадило його
До саміського шпіку
І на долю роспятих він більш
Не пробачував ліку.
Правда й кривда сплелися йому
У однім хороводі
І кінців у тім колі страшнім
Відшукати вже годі!
І в дуні погасати почав
Той огонь, тё багаття,
Котре викував словом поет,
Як до бою завзяття...
Поволеньки кронило його
Почало заливати...
І дорогу в кадильнім диму
Стало тяжко шукати...
Загубились дороги прямі

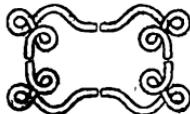
І розвіялась сила...
А роспятого в ріднім краю
Мрака злоби покрила.

Зупинився в будові мій храм
І почав бурянами
Заростать... На престолі його
Не курять фіміами...
Бовваніють високі мури
І чорніють поволі —
Не приходить мистецька рука
Вкрити цегли їх голі...
Пісні волі не беться луна
В потемніле склепіння,
Бо взяло собі пісню чужу
Молоде покоління...
Розмивають кропильні дощі
Мармуровий сходи...
І в баюрі забута давно
Спить статуя свободи.
Ніби надпис, що злоба веде,
Увесь твір до загину,
Розіпнув волохатий павук
На вратах павутину...
І мов черепа ями пусті,
Що лякають без міри,
Сумом тиснуть на лушу, як гніт,
Вікон темній діри...
Заростати шляхи почали,
Що вели до святині,
І довкола, як в льоху, подув
Мертвий подих пустині.
Гостре терня широкі шляхи
Почало покривати
І не кожен юнак боротьбу

Може з ним розпочати...
Бо в хащах тих загніздилася гадъ. —
Твоя рідна дитина —
З неї бе водограєм кругом
Ідовятая слина.
Не минає та слина душі
Ані людської хати,
І де впаде, там овоч страшний
Починає давати...
Злоба, ненависть, повний розбрат,
Смерть усьому святому!
Діти кидають рідних батьків
І тікають із дому.
З тої слини вродились сичі,
Духа темні відпади,
Що на храмі сідають моїм,
Виуть пісню заглади...
Що співають: свяตиня моя, —
То одно цвінтарице,
До котрого обридлива гадъ
З хащів похорон свище! .
Ні, не тел Там лишилася ще,
Ще горить іскра божа!
В моїм храмі поета є дух,
Як почесна сторожа!
Можуть похорон править сичі,
Можуть вити що ночі,
Але в душу, у храм мій святий,
Влізти їм нема мочі!
В нім ще моляться щиро всі ті,
В кого серце зісталі;
В кого вір соколиний глядить
У безмежний далі.
Зпід хрестів і могил, де лежить
Наша рідная слава,

Видно єм: он там сходить зоря,
Волі, волі заграва!
Кожен з них до заграви несе
Ту прекрасну ідею,
Що узять і вони коли світ
Над свою землею!
Зійде мученик — брат із хреста
І забудуться муки;
А по вільній землі попливуть
Гимну вільного звуки...
Не страшні уже будуть тоді
Ні ланці, ані грati...
І пригорне до лона своїх
Діток страдників-мати...
Тільки ти мені будеш чужий
І сліпая отара,
Бо на очі ти тяжко лягла
Непрозорая хмара..
Вони матері вже йдуть шукатъ
На чужі перелоги,
І я знаю: загинуть вони
Без путі, без дороги...
Це робота твоя, що вони
Недоріки — каліки...
І за них твоя мати тебе
Проклинає на віки!..

B. P. Куц
Доріzon, 28/2/27.

„Середмова“ до Русь- кого Мойсея *)

Ріжні письменники вставляють перед своїми творами „передмову“ поясняючи те, що находять потрібним. Інчі дають пояснення в кінці, але мені довелося впхати пояснення по середині твору.

Причина була чи є та, що богато публіки не порозуміли „Руського Мойсея“, кажучи, що то я мав себе виставити, як провідника „русського“ народу, себто русинів, котрі забралися до Бразилії.

Я думаю, що навіть ті, що дійсно ведуть той „русинський“ люд на воловоді, не дуже тішаться своєю ролю; а я то буду від такої ролі відхрещуватись руками й ногами. Хочу мати дочиніння з українцями, не дивлячись, з котрого боку Збруча походять. А від русинів нехай Господь відведе подалі. Отже для тих українців, котрі розуміють більше серцем ніж мозком, — бо цей останній попівсько-польська опіка приспала, — я хочу дати пояснення, раніш, ніж докінчiti моgo Мойсея.

Отже так: Мойсей — це так би сказати згущений тип руського воғомосця в Бразилії. Згущений у тім значенню, що вибрана

*) Через технічні вимоги даємо сю „Середмову“ при кінці книжки.

сама гуща їх убогої желудкової фільозофії. Значить дошукуватись, про *кого саме* йде річ — нема рації, бо всякий тип, іде раз утертим шляхом: тип ласуна буде тягнути до миски, скупаря — до грошей, облудника до спідниці і так далі.

Отже у моїм „Мойсеї“ фігурує тип інтелігента невдачника, котрого мати природа дуже скupno вивінувала. Як москаль каже: „ні кожі-ні рожі“, себ то ні гарного обличчя ні гарної цері на обличчю. Тим часом такий пасерб природи уже не на стільки дурний, аби не розумів, що життя дається оден раз і що всі його старші ласують, хто як зможе, не дивлячись на ріжні приречення. Але там, у Європі, страшна конкуренція: ласують, смакують життя сильніші, мудріші, хитріші. Роля таких мойсеїв у Європі була б дуже нужденна: або ізлій вік стирай порохи поза престолом, або іди на монастирські добра пасти телята. А літа ідуть, апетити ростуть, а задоволити їх ніяк. Тим часом є рідня, звичайно бідна, котра зі страхом божим думає про те, що колись такий пів-егомосць, пів-свинопас, пів-парубок явиться до дому на батьківщину. Отже ідеться з капелюхом під пахою до ігумена, просячи, аби десь такому матолкові дати притулок. На те й здалися русини в Бразилії. „Для Бразилії порядних священиків шкода“, така загальна гадка в Галичині. Гадка дуже розумна, бо людей самостійних, глибоко освічених, організаторів потребує рідний край. Отже „туман вісімнайцятий“ отримує священня, гроші на дорогу і очищай місце для мудріших!

Що привозить до Бразилії такий ново-свяшений слуга Божий? В першій мірі цілуюзаку апетитів. Там він надивився, як пили, гуляли, сипали грішми, обжиралися, кохалися, а він тільки ковтав слинку. Отже: апетити до грошей, до смакових страв, до гарних молодиць, до нічого не роблення і так далі. Але це все залежить не від „найсвятійшого“, а треба видерти у колъоніста. „Зуміш ти відгородити колъоніста від реїти світа — всі твої апетити будуть задоволені; допустиш у твое царство якусь струю свіжого повітря — давня галицька нужда тебе присяде і будешти разом: і далеко від культурного світу і далеко від присмаків, котрі тобі в Європі снилися“. Так Іжаком ставала справа для кожного vogomoscia в Бразилії.

Треба шукати способу. Надіятися на свій розум, ні оден з них не міг, бо колиб він його мав, то не треба було б Іхатя аж до Бразилії: для розумних усі присмаки були вже приготовлені в Європі; тільки дурніших випидалося поза межі. Який же є спосіб, аби вдержатися при задоволених апетитах, а не лішитися з одним тільки смаком? На це є старий випробуваний спосіб: використати темряву, вмовляючи в неї, що пова ним нема спасенія. Цей є наголовний наголос у тих промовах, котрі він каже до народу. Я його не видумав цього наголосу, а в часті чув на власні вуха; а про подорож до раю з пальмовими гилячками, та про те, кілько дверей мав діт'яко розвити, поки дістанеться до васплюнна, — то це посвідчить усе Ріо Кляро. Викладаючи промови русинських vogomoscів вір-

шами, я від себе не подавав нічого. Думаю, що ніоден з них заперечувати не буде, навіть коли пізнає власне подобів у моїм творі.

Але у самий говячий момент, коли вогомосць був на самім небі від власного співу являється дух. Що він має значити? Він є подобою світського інтелігента, котрий став вогомосцеві на перешкоді, як раз тоді, коли цей думав, що вже „взяв Бога за бороду“, як кажуть на Україні. Бо справді: інтелігенти з'явилися на кольоніях тоді, коли Шики й Манеки могли сміло їхати на колонію »gozar vida com os Polacos«. Щож за люди були ці інтелігенти? це були також пасерби, але не природи. — Це були пасерби історії чи коротше, політичних п'орядків на Україні. Поскільки природа „ведовінувала“ наших вогомосців, постільки вона „перевінувала“ світських інтелігентів. Це були люди, котрих любов до свого рідного гонила по всій Україні і нарешті вони не мали місця „на нашій не своїй землі“. Опинилися тут, принесли свіжу струю в попівську задуху. Отта свіжа сгруя і є той Дух, що балакає з вогомосцем. Той дух є по всіх кольоніях і псує вогомосцям жовч. Вони готові бити... але кого?

„Наш“ Мойсей, як усякий матолок, не зрозумів, що то є дух життя, дух поступу, а думав, що то є річ, яку можна звязати, зибити, і оголосити божевільним. (Це риска дуже характерна: майже всіх інтелігентів вогомосці робили божевільними! Гарух божевільний, Мартинович, обидва Федюки і нарешті Карманський! Настільки бідна фантазія, що

не могли видумати для кожного інтелігента якоїсь осібної хиби!)

Дух говорить про молодь. Це факт: молодь не належить вогомосцям, хоч й вони тішать себе тим, що приповзе на колінах аж до амбони. Це правда, що приповзе, бо Мариська не згодиться на самий урядовий шлюб: але коли буде Мариська в руках — розпочате бразилянщення зробить решту, т. є відео-Івася ігомосцям із під пахи.

Я виставив Дух Сидора Федюка, бо це був найстрашніший кінець, якого осягнув тут чоловік з вищою освітою і з бажанням служити своїм, коли ті „свої“ всею силою пару котяться до малпячого стану і не „потребують“ ніякої освіти. Що він не був божевільним це доказувала його освіта; що він упав на дусі, коли побачив безвихідний свій стан — це факт. Я найдовше витримав на стансвищі учителя і можу сказати, що розумію, чому С. Петрицький розпився, чому С. Федюк застрілився, чому Кульчицький пішов передчасно гризти землю і т. д. Пригадаю тільки одно: як такий „недовінуваний“ Богом, Процьків бавився п'ять літ з моєю школою. Встав з правої ноги: „Людоњки, посілайте до Куцової школи! гріх вам тримати дітей без просвіти!“ Встав з лівої ноги: „Що ви робите? Заберіть дітей з Куцової школи, бо то схизмат: з ним підуть діти в пекло на саме дно!“ Це був градусник для моєї школи: то вона підносилася на 70, то падала до 10 учнів.

І результат моєї праці? За п'ять літ я вивчив четверо дітей! А до школи ходило більше як 260!

Але те, що я сіяв в однім кінці, Бак у другім, Петрицький у третім, Федюки по всіх кольоніях — дало овоч: ми послужили предтечами для приходу Карманського. Як ознака невмиручості того духа, що ми сіяли, було те, що перший зїзд Укр. Союзу відбувся як раз у тій школі, яку побудували самі протестанти проти попівського насильства: до неї завитали й попи з покірними головами!

Далі в „Мойсеєві“ йде роля Карманського: з початку як такого, а в кінці, як представники України, котра фігурує як привид матері. Я прошу звернути особливу увагу на суперечку матері з „Мойсеєм“. Ми більші чи менші представники українського національного рулу, розуміємо ролю духівництва так, що воно мусить працювати для нар'ду, а егомосці розуміють як раз навпаки: що народ мусить працювати для них!.. От на цім і основана вся розмова Матері з Мойсеєм.

Мати віддавала останнє в жертву, аби піднести „Мойсея“ з низів до гори. І є факт, відомий кожному кольоністому, як галицький селянин часом возом, а часом і на двох власних, з мішком на плечах, ніс харчі, аби син учився та вийшов у люди. Чи не є обов'язком такого сина віддати довг тому народові, з якого вийшов? Та ж народ і далі в неволі жде свого ізбавителя? Чому ж „наш“ Мойсей не бере ролю ізбавителя?

Дуже просто: він не за тим сюди приїхав! Його пригнали сюди „ласощі нещасні“ незміrnі апетити, яких він набрався, дивлячись, як смакували життя його настоятелі там за океаном. І він без всякого стиду й су-

мління (хай хто попробує дошкрабатися до сумління у котрого будь з наших богоносців!) оповідає Матері, як він розуміє парід і своє завдання,

Так треба розуміти „Руського Мойсея“. Моеї особистої ролі в нім” нема, як не рахувати того, що як дух, я також літав думками понад оціми Бідними оселями та кликав до ліпшого розумішого життя.

B. Кул.

